

Sokféle kötődés van, *lehet* egy képhez, műalkotáshoz. Megelőzheti, megelőlegezheti és beágyazhatja ezt a kötődést egy tágabb kontextus: a tárlat egészének szerkezete, sőt! az épület, a kiállítóterület struktúrája. Továbbmegyek: az előző tárlatok emléke, mely megül a recehártán, az agyban s a szívben.

Magam így vagyok legalábbis két múzeummal: a hódmezővásárhelyi Alföldi Galériával és a szegedi REOK-palotával. Az egymást követő tárlatok kurátori arculata, szerkezete, fényviszonyai és csomópontjai egymásra másolódnak emlékezetemben, mivel valamennyi tárlatot igen sokszor láttam. Láttam őket magányos kiállítóterületi sétáimon, mikor kísérletet tettem birtokba venni a látvány-egészetet. Majd láttam e tárlatokat látogatóiktól telítetten, nyüzsgés közepette, amidőn szeretett faliképeim örültek is, meg nem is; mert jó, ha sokan kíváncsiak rájuk, de az okatlan ítéletekből s a tudákos bölcsességekből olykor elég. A képek, magukra maradván, bizvást jót kacagnak látogatóikon.¹

Így látom egymás metszetében, hártaként egymásra rétegződve a REOK-palota legbelső nagytermében a Goya - *Los Caprhost*,² Kondor Béla óriásképe a hanyatt-zuhanó krisztusi tetemmel, *A festmény ideje*³ legnaturalisztikusabb vásznait, vagy még korábról Picasso *Muskétásig* és kései, gyermekrajz-egy-szerűségű antibes-i képeit. E rétegek - a kiállítóterület élete, életszakaszai. Ezeket a termeket hajdan Reök Iván vízépítő mérnök, a Folyammérnöki Hivatal vezetője (1855-1923), Munkácsy Mihály unokaöccse lakta, használta, kacagta, sírta népes családjával - mára Lautrec díváinak, kokottjainak, bohócainak adnak helyet május 6-ig.

Az Albi Múzeum Lautrec-litográfia kiállításáról⁵ általánosságban nem szeretnék most írni, magáról a könyvnyomtatás izgalmas technikájáról sem, az eligazítók szép színű bíbor csíkokba foglalva a falakon voltak láthatók.

Végigsétál az ember végül az utolsó termen is, a termen, amit utolsónak *hagyott*; ami utoljára *maradt*. Egészen izgalmas fényviszonyokat észlel, sokszínűséget, finom változatosságot egy teremben, ahol voltaképpen kevés kicsi kép van, intelligens rendben, halvány fekete-fehér litográfia-mintázattal, berendezési tárgy pedig csak a viseltes kanapé, mulatságos inkább, mint hangulatkeltő, jelzésként hat: egy jó szándék, mely szecessziós hangulatot hivatott varázsolni a REÖK (szecessziós) épületének falai közé. E falak közt ma a Modern van jelen: 21. századi képgaléria. Odabent jelenleg félhomály, csak a grafikák megvilágítva ferde, éles fényvel, fény-formák ismétlődése, ritmusa: fény-árnyék szobrok a falakon, csaknem plasztikusan. Szólni kellene a zenének is, az iménti kisterem képei Désiré Dihau fagottművész kottáihoz illusztráltak. Észrevétlen sétálok körben a termen, nincsen látogató, a képnéző magánya: nevek, címek, grafikus minták törekeny sokasága: szindarabok, kuplék, színházi jelenetek, orfeumok számai, színi etűdjei: egy rég letűnt világ archívuma, valaha-volt hírességek enyésző konkrétumai, kiket, ím, Toulouse-Lautrec, a törpe rögzített, s tett sosem-múlóvá. Mint Villon *Nagy Testamentumában* a sok név, cím, rang, hely és nexus, a közel harminc lapnyi lábjegyzet egy letűnt világ hétköznapi hőseivel: ismeretlenek, névtelen kisemberek a múltból, tűnő csillagok - a *Holtak enciklopédiája*.

Ez utolsó teremben, hol képekre letem, egységes világot, szoros képkapcsolatokat nem találtam. Az itt látható litográfiák címeiből: *May Milton* (1895); *Mademoiselle Marcelle Lender, állva* (1895); *Truffier és Moreno* Tudós

- 1 Minő eszme! A képtárlás után magára maradó festmények titkos élete, párbeszéde! Földényi F. Lászlót idézem, aki egy Nádler-kiállításához füzi gondolatait: „Próbálok elképzelni, mi történik majd e megnyitó után, éjszaka, miután leoltották a fényeket, becsukták a galériát (...) Nádler István grafikai és festményei pedig itt maradnak magukra, a sötétben, a mélyben, több méterrel a föld felszíne alatt. (...) S már most sajnálom, hogy ki leszek zárva abból az orgiából, mi majd e képek között, ha magukra maradnak, kezdetétveszi." Képek a föld alatt. Nádler István legújabb műveiről. 215-217. In uő: *A testet öltött festmény. Látogatások műtermekben*. Jelenkor, Pécs, 1998
- 2 Goya nyolcvan nyomattal álló sorozata 1799-ből (rézkarc, akvatinta). Köztük: *Ha az értelem alszik, előjönnek a szörnyek*. Bemutatva a REOK -palotában 2007. augusztus 17-ok-tóber 15-ig a *Szépség és fájdalom* című kiállításon, Kondor Béla és William Blake képeivel együtt.
- 3 Kiállítás a REOK-palotában 2009. március 21. kezdettel: mai művészek reflektálnak elődeikre - alkotások a 14-15. századtól az 1970-es évek végéig; a kiállítók közül: Szinyei Merse Pál, Ferenczy Károly, Szönyi István, Mednyánszky László; a kortárs magyar Sensaria Csoport tagjai, vagy például épp a kérdéses teremben Lajta Gábor munkái.
- 4 Muskétás karddal, 1972, olaj, vászon. Aachen, Ludwig Museum
- 5 A REOK-palota kiállításán szereplő litográfiákat huszonöt évvel Toulouse-Lautrec halála után adták ki Párizsban, az életművet gondozó Albi Museum jóváhagyásával.

nőkben (1893); Sarah Bernhardt a Phaedraban/Renaissance Színház (1893). E titulusok a színház, a színpad világát idézik, de a teremnek nem ez a dominanciája. Nincsen dominanciája, mert ott van ismét *La Goulue* (a „Torkos”) is *Valentin le desossével* (a „Kigyóemberrel”), grafikus alapú litográfián táncolnak önfeledten, és ott a *Karnevál*, meg a *Konfetti* című két finom etűd. Ismeretlen nevek íze, örökre feledésbe merült pezsgő, múlandó emberi világ a maga hőseivel, színdarabjaival, szenvedélyeivel, zamatával - az Idő rég nélkülük jár. Elő itt egyetlen van: Lautrec, a Megelevenítő, de lám, eddigre ő is *holtfáradt mit...*

Ekkor látom meg a képet - a képemet. Már e/mentem előtte, i«/mentem rajta, rápillantottam, akár a többire, kedvtelve, de ez most valahogy más: *vissza* kell fordulnom. Valami hihetlent véltem megpillantani, ezt kell most ellenőriznem. Két félvilági nő, határozott, szép és férfias, kellemetlen: vevők és megvehetők. Barátnék vagy ellenfelek, a bárpult egyik oldalán - kuncastra várnak, vagy már túl vannak az esti munkán. Nagykabátban, (olcsó) prêmes belépőben mindketten: most jöttek vagy indulnak, épp átmenőben, félúton, egy pillanatra csak, mellettük a pulton szódásüveg; pohár, abszint, cigaretta, egyéb kellék nincsen, a Lautrectól megszokott beszédes jelek, jelzések vázolatnak fel csupán.

A grafika Paganinije most is remekel nagyvonalú realizmusával: pár vonal, a vonal sűrűsödése, pókhálója vagy magányos futása, ennyi, s már ott is a helyzetkép, mely sorsképpé nő. A két nő: szerelmespár, rideg, „cölöparcú kurvák”,⁷ összesimulva, mégis elzárkózva a tekintetek elől. Nőszerelem a századvégen, kényes, tiltott; botrányszagú dolog rögzül Lautrec finom mívű, könyörtelen tollán. A cím: *Erős Vanné*.

Erőst érteni vélem, a második szó egyelőre ismeretlen, francia, és utána kell nézmem, az egész cím együttes hangzása különös, izgató, kíváncsivá tesz, lehetséges, nem is mai szóhasználat, módosult jelentésmező. És mégsem ez, nem a cím volt az, ami az imént megállított, visszalépni kényszerített. S nem is a két vad éjszakai nő, mert *van még valaki* a képen, úgy rejtőzik, hogy közvetlenül élénk van tárva. Kicsiny, sovány, fejletlen, mezítelen és sérült, mankóval hóna alatt: egy keserű gyermek, egy homunculus, Lautrec maga, a festő önarcképe: a holtfáradt *{vanné}* Erős; a legyőzött (*vanquished*) Erős.⁸ S mely összefüggésben, mely kontextusban? Felsejlő jel, eltagadhatatlan jelenlét, mely eltűnik a „kifesző jegyek közt”.

Később megtudom, hogy a kép mellett a cím azért van idézőjelben, mert egy akkor divatos dal titulusa: Yvette Guilbert kedvelt száma volt ez, a csontos, szikár, nagy szemű, vörös hajú lány énekelte Maurice Donnay dalát.

A dal, melyhez *talált képem* kapcsolódik, a neten az „Erős vesztes” címmel szerepel, s valóban Maurice Donnay írta a szövegét, népszerűvé pedig Yvette Guilbert előadása által lett, számomra viszont csupán Lautrec litográfiája hordozza: kép a dallamot; kép a szöveget. Cupido (a görög Erős latinja) egyedül van, elégedetlen és kétségbeesett. A két nő - akik mellett félárnyékban, észrevétlenül, s számukra, de a bár közönsége számára is láthatatlanul meghúzódik - egy aznap éji szerelem előkészületeit játssza.

Maurice Donnay-ról Ady is írt Párizsból, a Budapesti Napló 1920. február 20-án jelenteti meg frissen az öt nappal korábban írt cikket.

6 Óhatatlan párbeszédbe kezd e fnoman félvázolt és satírozott kép a Mucha-plakátokkal, melyek ugyancsak a művésznőről készültek volt, s nem is oly rég a Szépművészeti Múzeumban voltak csodálhatók, 2009. március-június. Mucha 1895 és 1901 közti szecessziós, bizánci stílust imitáló plakátjaiban híressé teszi Sarah Bernhardt-t, akit mindig pompás kosztümben, ékszerekkel, rafnáltan kígyózó aranylő hajzuhatagban ábrázol (*Gismonda*). Lautrec Sarah-ja szinte észrevétlen: a finom, fehér királynőt sötét confident-jához simulva ábrázolja kételkedő keserűségben. S ha kellő távolságba hátrébb lépünk, a képalakzatok hófehér női arcúkkal rendeződnek át ámuló szemünk előtt.

7 A kifejezést Hajnóczy Péter 1973-as forgatókönyvéből idézem, álljon itt az eredeti kontextus is: „A szokásos presszóhétköznap, este tizenegy óra körül - cölöparcú kurvák, ajkuk sápadtvörös, meg-megránduló, ferde acélcipzár; szomorúak és kegyetlenek.” *Ló a keramiton*. 5. epizód: A mellem! Osiris Kiadó, 2007,404.

8 Utánanéztam a szójelentésnek, s a fentieket találtam: előbb a franciát, de stílusérték-megjegyzés, archaizmus-jelzés híján; s majd a neten a kép címét s leírását angolul, fenti jelzővel, mely mást jelent, mint a francia szó.

HENRI DE TOULOUSE LAUTREC/EROSVANNÉ
litográfia, 29x22 cm. popartmachine.com

(...) Negyvenhét éves és jóformán másfél évtized óta ír. A Chat Noirban kezdte, a híres cabaret-ben. S hamar eljutott Molière házába. S nagyon hamar az Akadémiába. De ide készült ő már a Chat Noirban is. Ki-kiruccant a tollával bátor, új irodalmi mezőkre is. De ezt csak kárára cselekedte. Nem is lett volna belőle soha akadémikus, ha közben meg nem írja a *Retour de Jérusalem*-et...

Ady ismert hangján ironizál kegyetlenül, festi mesteri ecsetvonásokkal a karriert s az arcképet Donnay-ról, ki komplett és komplex emberi egyéniség volt, nekem most csak név a fenti *{Holtak}* enciklopédiából, ki szerzett egy dalszöveget, mihez Lautrec öntörvényű, egyedi vallomást fűzött, értelmezetlenül. *Jelentésteremtést*, netán *jelentéstulajdonítást* igényel, hogy miért épp ehhez, s miért éppen ezt.

„A francia dal királynője a Somossy Orfeum színpadán először lépett a magyar közönség elé” - emlékezik vissza Heltai Jenő⁹ Yvette Guilbert-re:

A századvég közönségének édes bárgyúságokon és vaskos kétértelműségeken nevelkedett fülét megdöbbenette ez az őszinteség, a dalban való tökéletes fölolvadás varázsa, az átélés dermesztő valóságosága, a vakmerő szókimondás, az eljövendő viharokkal fenyegetőző villámlás. Yvette Guilbert a közönség elé azt a Párizst tárta, amelyet Párizs szórakozó világa akkor maga is alig ismert még: a proletár, az apacs, a fortifikációk sötét Párizsát, Ménilmontant, La Vilette, La Rocquette rejtelmét Aristide Bruant, Julesjouy és Maurice Donnay dalaiban: Donnay-t később megválasztották az Akadémia tagjának, azzal büntették azért, hogy a kabaréban any-nyit csúfolódott a halhatatlanokkal.

Mindebből mára apró legenda maradt, és ez az észrevétlen Lautrec-litográfia a belső teremben. Lautrecet, a púpost mindenki szerette és senki. Szerette anyja, a grófné, kin később, mikor féktelen szerelme az egyenruhás Alfonse gróf iránt elmúlt, mély ájtatosság vett erőt. Szerették a kitaszított, falánk ko-kottok, akikkel barátságot és szolidaritást vállalt. És szerette, egy kis ideig Susanne Valadon is, mint (talán egyetlen) beteljesült kedvese. Senki sem szerette mégsem, mert torz testű, rút ember volt, aki éjszaka élt, és kegyetlenül pusztította önmagát, s mert még az egészséges és szép is kinek kell valójában? Az eltaszított, genetikusan, családja által betegségekre ítélt fejletlen gyermek maradt ő, a bűnök mélyvilágának törpe tanúja és képi rögzítője. Ezért nem hinnék szívesen e grafika olyan értelmezésének, mely a nők egymás közti szerelmét csalódottan megtapasztaló Lautrec-Erost nevezi meg fáradt vesztesnek, pályatévesztett kis-istennek: e rajz nem a két nőről, hanem apró, láthatatlan kísérőjükről szól.

Legyen ez az értelmet, érzékeket megzavaró kicsiny alak, legyen ő valóban a mulatók és bordélyok csírában maradt vagy elvetélt Erosa, észrevétlen, megvetett, rejtőzködő és szenvedő. Eröst a képzőművészetben egyaránt ábrázolták fiatal férfiként és kisfiúként anyja társaságában. Ő az egyik legősibb isten, a világ mozgatója, a Sötétség, Khaosz gyermeke, ki által hajdanában a Föld (Gaia) és Ég (Uranos) szerelemben egyesülvén, a Világ teremtett. Fájó ironia Lautrec részéről önmagát Erősként megjeleníteni. A mese szerint Erős a valaha élt legvonzóbb férfi volt, akit azonban méltán illettek a *keserédes* jelzővel, hiszen épp ő tudta a legnagyobb fájdalmat is okozni, kit célba vett nyilaival. Ő maga csak egyszer esett szerelembé, Pszichével, kinek neve: *Lélek*.

Neki, a REOK-palota alkalmi vendégének akartam e pár emléksort szentelni...

9 *Színes kövek*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1957, II. kötet